
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ І ЖУРНАЛІСТИКИ

*Казанська Єва
Науковий керівник – проф. Палихата Елеонора*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ У СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Створенню експериментальної методики дослідження навчання публічного мовлення передують теоретичні основи як науковий фундамент, що передбачає врахування лінгвістичних, психологічних та дінгводидактичних особливостей старшокласників.

У зв'язку з планетарним розвитком земної цивілізації пріоритети школярів змінюються, тому багато хто з них сьогодні прагнуть опанувати секрети продукування публічного мовлення, що будуть актуальними під час подальшого навчання в закладах вищої освіти, у середовищі однокурсників, викладачів.

У програмі з української мови загалом мало звернено уваги на публічне мовлення, весь матеріал завуальований під словом «риторика», яка передбачає опрацювання публічного мовлення у формах монологу, діалогу і полілогу.

Методика вивчення публічного мовлення спрямовує на активну роботу з підручниками з української мови, у яких відображено теоретично-практичний матеріал, передбачений програмою з української мови.

До сьогодні методика навчання публічного мовлення була предметом наукових досліджень невеликої кількості науковців. Відомі праці Н. Б. Голуб, Л. І. Мацько, Е. Я. Палихати, Г. М. Сагач, Л. О. Штафірної та інших.

На актуальність нашого студіювання вплинули такі причини: низька дослідженість проблеми, невисокий рівень знань, умінь і навичок учнів із риторики та бажання школярів досягти вищого рівня умінь і навичок продукування публічних висловлювань.

Мета нашого дослідження полягає у висвітленні теоретичних основ, важливих для розробки науково обґрунтованої методики вивчення публічного красномовства старшокласників на уроках української мови під час опрацювання розділу риторики.

До основ формування публічного мовлення належать лінгвістичні особливості, за допомогою врахування яких ґрунтується методика навчання цього феномену. Лінгвістика у перекладі з латинської означає мова, а знання про мову – мовознавство. Єдиним об'єктивним проявом мови є мовлення, як процес реалізації мовної діяльності. Поняття мовлення охоплює такий конкретний аспект мови, як усне висловлювання вголос, промовляння, як усні тексти [2, с. 327]. У сучасній лінгвістиці поняття мовлення услід за Ф. де Соссюром розглядається у протиставленні до поняття мови. До відмінностей цих аспектів мови належить активність, суб'єктивність, індивідуалізованість, довільність, цілеспрямованість, ситуаційна зумовленість мовлення і пасивність, статичність, об'єктивність, суспільна закріпленість, обов'язковість, незалежність від ситуації, нецілеспрямованість мови [2, с. 327–328]. Таке протиставлення мови і мовлення здебільшого ставиться на єдиний рівень у реалізації мовної системи у межах мовлення.

Мовлення, порівняно з мовою, явище складніше й багатогранніше, важче піддається дослідженню, оскільки до нього долучається суб'єктивний компонент разом із психологічними особливостями людини, що впливає на його вираження в усній і письмовій формах. Публічне мовлення – це особлива форма усної мовленнєвої діяльності в умовах безпосереднього спілкування; мовлення, адресоване певній аудиторії; ораторське мовлення [3].

Публічне мовлення забезпечується: 1) мовними нормами як сукупністю мовних засобів, що в окремому мовному колективі на певному історичному етапі вважаються правильними і зразковими, які забезпечують мовців можливістю порозумітися за допомогою вербальних засобів (орфоепічних, акцентуаційних, морфологічних, синтаксичних, лексико-фразеологічних,

стилістичних); 2) показниками мовленнєвої культури, що забезпечують культуру мовлення (правильність, виразність, доцільність, емоційність, логічність, образність, різноманітність, точність, чистота, ясність); 3) логіко-емоційною виразністю мовлення як сукупністю органічно пов'язаних між собою компонентів виразності, без осмислення і врахування яких неможливо передати логічний та емоційний (внутрішній, психологічний) зміст мовлення (інтонацію, паузи, мелодику, темп, гучність, міміку, жести); 4) екстралінгвістичними засобами; 5) мовленнєвим етикетом і культурою спілкування; 6) інформацією про текст, його структуру, особливості створення.

Психологічні особливості кожної вікової категорії школярів по-своєму впливають на формування умінь продукування публічних висловлювань. Крім роботи мислення, пам'яті, уваги, сприймання, спостереження та інших психологічних особливостей, пропонується врахування мотивації як спонукальної ідеї мовленнєвої діяльності та інтенції як бажання продукувати публічне висловлювання. Живильною функцією мотивації виступає реальний кінцевий успіх, який досягається у процесі публічного мовлення в умовах монологу, діалогу чи полілогу. Характерним для публічного мовлення як мистецтва переконання є реалізація одного з понять класичної риторики – пафосу, що проявляє інтелектуальне, емоційне прагнення мовця у продукті власного висловлювання. Пафос є критерієм відповідності мовленнєвої поведінки, він створює, за словами Гегеля, «справжній осередок, справжнє царство мистецтва». Певні погляди, ідеї мовця можуть настільки ним оволодівати, що стають пристрасною, яка виражається за допомогою вербальних (лексичних і фразеологічних) і невербальних (паралінгвістичних) засобів та інтонації, гучності звучання тощо.

Пафос забезпечується фігурами слова (тропами) і фігурами думки (риторичними фігурами), що досліджує елоквенція як підрозділ основоположного розділу риторики – елокуції (що розкриває закони мовного вираження предмета мовлення).

Для допомоги ораторові запам'ятати зміст промови призначений розділ риторики – меморія, який «можна назвати тренуванням пам'яті» [1, с. 15–16]. Меморію можна пояснити як прийоми запам'ятовування матеріалу, призначеного для швидкого відтворення, розвитку операційної пам'яті, як уміння користуватися знаннями з обраної теми висловлювання. Цей розділ риторики частково виконує методичний, або лінгводидактичний аспект у процесі навчання публічного мовлення.

Лінгводидактичні чинники – це принципи, методи, прийоми і засоби навчання, що відповідно до вікових особливостей і лінгвістичних відомостей школярів сприяють створенню експериментальної методики навчання продукування публічних висловлювань.

Для засвоєння знань пропонуємо використовувати відповідні методи навчання, до яких належать: 1) пояснення; 2) розповідь учителя, 3) міні-лекція.

Метод пояснення – це вербальний метод навчання, за допомогою якого вчитель розкриває сутність певного явища, закону, процесу. Він ґрунтується не стільки на уяві, скільки на логічному мисленні з використанням попереднього досвіду учнів [4].

Метод розповіді передбачає оповідну, описову форми розкриття навчального матеріалу з метою спонукання учнів до створення у своїй уяві певного образу [4]. Лекція – це усний виклад навчального матеріалу вчителем у закладі загальної середньої освіти. Міні-лекція з української мови – це один зі словесних методів навчання, що передбачає усний виклад мовного чи мовленнєвого матеріалу за короткий проміжок часу і характеризується значною ємністю та складністю логічних побудов, образів, доказів та узагальнень [5]. Допоміжним матеріалом для вивчення теоретичного матеріалу є використання засобів навчання: презентації, таблиці, роздавальний матеріал.

До теоретично-практичних методів навчання відносимо евристичну бесіду, роботу з підручником, брейнстормінг тощо. Евристична бесіда як метод навчання будується на продуманій системі запитань і передбачених учителем відповідей, які поступово наближаються до спільного висвітлення теоретичного матеріалу з теми уроку. Метод роботи з підручником проводимо під час первинного ознайомлення з теоретичним матеріалом підручника, коли інформація зачитується і запам'ятовується учнями, при цьому спрацьовує зорова і слухова пам'ять, що поглиблює процес запам'ятовування.

Брейнстормінг є інтерактивним методом навчання, що полягає в організації спільної групової, творчої роботи людей, розрахований на підвищення їх розумової активності й вирішення складних завдань; мозковий штурм [6].

Метод «джигсоу» нагадує складання пазлів, як частин певної інформації, для створення картини, як цілісного уявлення про поняття: об'єкт, явище, ідею тощо. Частинками пазлу є частини тексту з інформацією. Цей метод використовується на другому етапі роботи над текстом, під час усвідомлення змісту. На цьому етапі вчитель: ознайомлює учнів з новою інформацією; сприяє її усвідомленню; підтримує зацікавленість учнів у пізнанні всього нового [7].

Метод «Метаплан» передбачає графічну ілюстрацію дискусії, що містить елементи «мозкової атаки», аналізу випадків, гри. Цікаво застосувати його для роботи над стилістичними, лексичними, граматичними помилками, що трапляються в усному мовленні [8].

Існування методу без прийомів є неможливим, бо прийоми – це частини методів навчання, їхній будівельний матеріал. Один і той самий прийом може бути частиною різних методів навчання. Наприклад, під час використання вчителем методу пояснення чи розповіді використовується прийом наочності (метод наочності у цьому випадку стає прийомом), а також прийоми аналізу, синтезу, зіставлення, порівняння, перестановка, заміна, групування, моделювання тощо.

Для засвоєння теоретичного матеріалу використовуються засоби навчання. Найчастотнішими засобами теоретичного засвоєння мовно-мовленнєвого матеріалу є:

- 1) таблиці на паперових носіях,
- 2) електронні таблиці за кодоскопом,
- 3) презентації, оформлені різними яскравими кольорами, щоби зацікавити школярів;
- 4) схеми (структури текстів, їх компонентів, оформлень);
- 5) рисунки (різних жанрів текстів монологічного, діалогічного чи полілогічного характеру).

Для закріплення вивченого теоретичного матеріалу про публічне мовлення у лінгводидактиці використовують відповідну систему вправ. У лінгводидактиці під вправами розуміють завдання, що виконують учні для закріплення теоретичних відомостей та оволодіння вміннями й навичками, це кількаразове повторення учнями певних дій.

Основними для формування публічного мовлення можна вважати вправи, спрямовані на: 1) закріплення вивченого теоретичного програмового матеріалу; 2) продукування діалогічних реплік, що складаються з речення, надфразової єдності чи зв'язного тексту; 3) укладання складних синтаксичних цілих як одиниць монологічного мовлення; 4) побудову діалогічних єдностей відповідної тематики; 5) продукування монологічного висловлювання у вигляді викладу учнем теоретичного матеріалу на будь-якому уроці; 6) укладання двома учнями діалогічного тексту відповідно до природної чи штучної, вербально описаної ситуації; 7) використання ділових ігор для побудови монологічного тексту чи розігрування діалогічного спілкування на запропоновану учителем тему.

Усі названі вправи називаємо комунікаційними, вони «мають за мету формування інтелектуально-креативних здібностей учнів: мовного чуття, дару слова, мислення, мовлення, уваги, спостережливості тощо [8].

Для вивчення публічного мовлення важливими є творчі вправи. Це такий вид роботи, який пов'язаний з творчою уявою і розрахований на варіаційність та індивідуальність виконання. Практика досвідчених учителів-словесників виробила різноманітні вправи цього виду – від складання речень, творів-мініатюр до написання великих за обсягом переказів і творів [9].

Кожна вправа має свої завдання, що дають можливість з'ясувати, чи достатньо підготовлений учень на попередніх етапах навчання публічного мовлення і чи здатний він до творчої роботи.

Отже, навчання публічного мовлення в сучасних українських ЗЗСО є необхідною передумовою підвищення освітнього і культурного рівнів старшокласників. Багатьма педагогами доведено, що навчання риторики й публічного мовлення зокрема позитивно впливає на розвиток мовленнєвих здібностей, активної та творчої уяви, сприяє підвищенню пізнавального інтересу до формування публічного мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика. Київ: Вища школа, 2003. 311 с.

2. Українська мова. Енциклопедія. Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О.О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с. с. 327.
3. Електронні ресурси
4. Публічне мовлення – мовленнєва комунікація. URL: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.** (дата звернення: 11.03.2023).
5. Педагогіка. Навчальні матеріали. URL: https://pidru4niki.com/pedagogika/u_chomusutnis_troyasnen_pyametodu_navchannya (дата звернення: 15.03.2023).
6. Міні-лекція. URL: <https://readbookz.net/book/220/8558.html> (дата звернення: 12.03.2023).
7. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 16.03.2023).
8. Фрагменти уроків з використанням стратегій «Джигсоу – 1», «Джигсоу – 2». URL: <https://vseosvita.ua/library/fragmenti-urokiv-z-vikoristnnam-strategij-dzigsou-1-dzigsou-2-80816.html> (дата звернення: 12.03.2023).
9. Сучасні методи навчання. URL: <https://naurok.com.ua/post/suchasni-metodi-navchannya-dosvid-zakordonnih-pedagogiv> (дата звернення: 10.03.2023).
10. Комунікативні вправи. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/irbis_nbu/cgiirbis_64 (дата звернення: 12.03.2023).
11. Вправи та їх класифікація. URL: <https://studfile.net/preview/5118416/page/8/> (дата звернення: 14.03.2023).

*Панченко Тетяна
Науковий керівник – доц. Біла Наталія*

СПЕЦИФІКА ЖАНРУ ІНТЕРВ'Ю В ОНЛАЙН-МЕДІА ПРО КУЛЬТУРУ

Інтерв'ю є одним із найпоширеніших інформаційних жанрів. Загалом, першими видами ЗМІ, в яких почали публікувати інтерв'ю були газети та журнали, але технології не стоять на місці, тому інтерв'ю став одним з улюблених жанрів і онлайн-видань. Його місце та роль в загальній системі інформаційних жанрів досліджували такі науковці: О. Чекмишев, М. Джаггі, В. Здоровега, І. Аньєс, О. Нестеренко та інші. У своїх працях вони дослідили етапи підготовки та проведення інтерв'ю, розвиток жанру в світовому журналістикознавстві, охарактеризували його різновиди.

Інтерв'ю в сучасних українських медіа тяжіє до класичного різновиду – інтерв'ю-діалог, коли журналіст ставить запитання, а інтерв'юваний на нього відповідає. Матеріали цього жанру здебільшого мають пізнавально-інформаційний характер, містять соціально важливі відомості та є одночасно відповіддю на читацький інтерес і запити аудиторії отримувати інформацію з перших вуст. На сьогодні жанр інтерв'ю знайшов публіцистичну прихильність, якоюсь мірою став «проблемним» жанром, жанром глибоких роздумів, який вимагає розвиненої журналістської майстерності.

Мета статті – дослідити особливості жанру інтерв'ю з діячами культури у трьох українських медіа: «slukh.media», «LiRoom», «Ukraine Forever». Завдання: виокремити види інтерв'ю, з'ясувати роль мультимедійних елементів, проаналізувати перспективи розвитку жанру інтерв'ю в культурній журналістиці. Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань використовували методи спостереження, порівняльний аналіз, контент-аналіз та узагальнення. Хронологічні межі – з липня 2022 по листопад 2022 (п'ять місяців).

З початком повномасштабної війни до України прикута увага всього світу, безпосередньо до її культурного життя. Діячі, які сьогодні творять культурні події, є трансляторами того, як нас бачитиме світ після перемоги. За допомогою жанру інтерв'ю журналіст інформує про важливі проблеми в суспільстві, популяризує творчість культурних діячів. Останнім часом в Україні почала активно розвиватися «культурна журналістика». Даний різновид охоплює всі ЗМІ: газети, журнали, телебачення та інтернет-видання. З початком повномасштабної війни їх кількість тільки зростає. «Першочергове завдання культурної журналістики пов'язане з мистецтвом і творчістю, а також з окремими особами, установами та політиками, які пов'язані з питаннями мистецтва та творчості або сприяють їхньому розвитку. Зазвичай під мистецтвом розуміють літературу, образотворче мистецтво, музику, кіно, театр, танець, фотографію, архітектуру і дизайн» [2], – зауважує Майя Джаггі, британська культурна журналістка та критикиня.